

För att ta ställning till denna eventuella replik är det viktigt att precisera exakt vad som skall förklaras. Är det existensen av just de kontingenta ting, som de facto finns, som skall förklaras? Eller är det det faktum att det alls finns några kontingenta ting? Eller är det kanske det faktum att det alls finns några *konkreta* ting? Om det är det förstnämnda som avses har jag svårt att se hur Guds existens kan vara en bra förklaring. Guds existens kan rimligen inte förklara varför världen innehåller t.ex. just de bord och stolar, som faktiskt finns, snarare än andra. Och om frågan i stället är varför det alls finns några kontingenta ting, så verkar detta faktum inte tillräckligt anmärkningsvärt för att man skall behöva dra till med Guds existens för att besvara frågan. Det tycks nämligen rimligt att anta att det finns högst en möjlig värld där det bara finns nödvändiga entiteter, medan det finns oändligt många möjliga världar där det finns konkreta objekt. Beträffande den tredje frågan – varför det existerar några konkreta ting – så erbjuder den filosofiska litteraturen en rik flora av svar. Om Jonsson anser att hypotesen att Gud finns är överlägsen de konkurrerande uppfattningarna borde han ge sig in i den debatten och ange varför han anser att Gudshypotesen är att föredra. Det gör han inte.

Kort sagt delar jag inte Jonssons positiva inställning till de kosmologiska argumenten. Men jag är positiv till den lärdom och det analytiska angreppssätt som Jonsson icke desto mindre ger prov på ett flertal gånger i denna välkomna introduktionsbok.

JENS JOHANSSON

Ingemar Hedenius – en filosof och hans tid

Svante Nordin

Natur och Kultur 2004. 563 s. ISBN 91-27-09915-6

Ingemar Hedenius var nog Sveriges mest kände filosof under 1900-talet. Om honom och "hans tid" har idéhistorikern Svante Nordin skrivit en tjock biografi, som är underhållande och intressant, men kanske inte alltid så filosofiskt djuplodande. Den är åtminstone underhållande för den som, liksom jag själv, kände Hedenius eller har starka minnen från hans tid. För yngre läsare är boken möjligen mindre givande.

Vilken var Hedenius viktigaste insats som filosof? Av Svante Nordins framställning får man intrycket att det är moderniseringen av Axel Hägerströms värdenihilism – och då särskilt distinktionen mellan äkta och oäkta rättssatser – i boken *Om rätt och moral* från 1941. Kanske är detta en riktig bedömning. I alla händelser uppskattades boken mycket av jurister, som annars fått sin verksamhet ifrågasatt av Hägerström och dennes lärjungar. Detta tycks också ha varit en av anledningarna

till att Hedenius utsågs till hedersdoktor i juridik mot slutet av sitt liv.

Hedenius mest kända bok var annars *Tro och vetande* från 1949, där han angrep kristendomen i allmänhet och en rad svenska teologer och biskopar i synnerhet. Den blev en stor försäljningssuccé och den gav upphov till en omfattande debatt, som i viss mån faktiskt fortfarande pågår. Från filosofisk synpunkt innehöll boken kanske inga egentliga nyheter i förhållande den internationella, fackfilosofiska diskussionen om kristen tro, men den fick stor betydelse för många svenska läsare. Nordin menar också att den i vissa avseenden var ”originell, också i ett internationellt perspektiv” (s. 144). Riktigt vad han syftar på med detta har jag inte lyckats begripa, men det har något att göra med Hedenius uppfattning att ”det är oförenligt med ett modernt bildningsideal” att tro på kristendomen och att han vill ”skapa ett kulturradikalt bildningsbegrepp, som skall kunna ersätta det traditionella, mera kulturkonservativa” (s. 145).

Något som, enligt min mening, blir otillräckligt belyst i Nordins bok är Hedenius insatser som filosofihistoriker. Denna brist är egendomlig med tanke på att Nordin, som själv är specialist på filosofihistoria, borde ha särskilda förutsättningar för att bedöma denna sida av Hedenius. Från min egen tid i Uppsala vill jag minnas att han av sina elever allmänt uppfattades som expert på Platon, och speciellt Platons *Gorgias*. Han publicerade också skrifter om Platon både tidigt och sent i sin karriär: 1945 kom *Phaidon, Gorgias och Staten. Anmärkningar till några Platonställen* i Uppsala Universitets Årsskrift, och 1977 skrev han en lång kommentar till *Gorgias* i en bok som han gav ut tillsammans med dansken Thure Hastrup, en framstående specialist på Platons filosofi. Nordin nämner detta, men han säger inte något alls om det filosofiska innehållet i dessa skrifter.

Två moraliska antaganden, som enligt Nordin inte så lätt låter sig förenas, hade fundamental betydelse för Hedenius, nämligen nyttomoralen (utilitarismen) och den intellektuella moralens maxim. Nyttomoralen säger ungefär att man bör göra det som får de bästa konsekvenserna. Den intellektuella moralens maxim säger att man bara bör tro på det som det finns intellektuella skäl att hålla för sant. Nordin påpekar att alla intellektuella och vetenskapliga skäl kan tala för en åsikt som gör oss olyckliga. Nyttomoralen säger då att vi inte bör tro på den åsikten, men den intellektuella moralens maxim säger att man bör tro på den. Det går inte ihop. (Ett exempel på en sådan åsikt vore kanske den att Gud inte finns eller att livet är meningslöst eller att allt går åt pipan.)

Något ligger det nog i Nordins påpekande, men det är inte självklart att han har rätt. Det beror på hur den intellektuella moralens maxim ska tolkas. Hedenius egna formuleringar pekar åt lite olika håll. (Jämför min diskussion i *Filosofisk tidskrift*, nr 2, 2002.) Dels är det inte uppenbart

att den intellektuella moralens maxim inte bara förbjuder vissa åsikter, utan att den också påbjuder andra. Dels kan det kanske vara ett gott "intellektuellt" skäl mot att ha en åsikt, att det leder till dåliga konsekvenser. Var det inte det som pragmatisterna ansåg?

Vissa bedömare, t.ex. Göran Rosenberg i en recension av Nordins bok i DN (28 nov. 2004) och delvis även Nordin själv, anser att Hedenius, tillsammans med andra "analytiska" filosofer, spelade stor roll för att befästa den analytiska filosofins ställning i Sverige och att motverka så kallade "icke-vetenskapliga" riktningar som marxism och existentialism – och kanske även andra varianter av "kontinental" filosofi.

Det är nog riktigt att Hedenius hade en överdriven föreställning om den analytiska filosofins vetenskaplighet och att han i olika sammanhang talade illa om andra sorters filosofi. Men jag är inte övertygad om att detta spelade någon större roll för filosofins utveckling i Sverige. I motsats till sin vän Anders Wedberg påverkade Hedenius inte andra filosofer särskilt mycket och de analytiska filosoferna utmanövrerade knappast några marxister, nythomister eller existentialister från professurer eller docenturer.

(Första gången analytiska filosofer fick inflytande över tillsättningen av en professur var i Lund 1949 och då utsågs Gunnar Aspelin, som inte var analytisk filosof. Andra gången gällde det professuren i Göteborg 1951 och den gick till Ivar Segelberg, som möjligen var analytisk filosof, men annars framför allt var känd för sitt intresse för Husserls fenomenologi. Tredje gången gick professuren i praktisk filosofi i Stockholm till Harald Ofstad. Han kan sägas vara analytisk filosof, men detsamma gällde också hans främsta konkurrenter (Halldén, Moritz, Stenius). Sven Wermund, som inkompetensförklarades av Hedenius och Anders Wedberg, företrädde ingen alternativ filosofisk riktning, utan var närmast socialpsykolog och lärdomshistoriker. I Lund 1958 fick Manfred Moritz, som främst var filosofihistoriker, professuren i praktisk filosofi, förordad av Aspelin och Wedberg. Hedenius förordade i stället Sören Halldén, som något senare fick professuren i teoretisk filosofi i Lund.)

Hedenius blev själv professor i november 1947. Han var då den ende sökande till den professur som Torgny Segerstedt innehaft innan han övergick till sociologi. Hedenius var sedan professor i praktisk filosofi fram till 1973. Han gav under sin livstid ut tjugosju böcker, alla utom två på svenska, och de flesta bestående av (delvis omarbetade) artiklar som tidigare publicerats i tidningar eller tidskrifter. En av böckerna var en diktsamling. Alla dessa böcker räknas upp i Nordins biografi. Den som vill ha en fullständig bibliografi, som även omfattar artiklar, kan hänvisas till Ann-Mari Henschen-Dahlquists *En Ingemar Hedenius bibliografi*, Thales 1993.

Hedenius hade rätt lätt att bli ovän med folk, även med gamla vänner, något som också väl framgår av Nordins bok. Även jag drabbades ibland av hans ovilja, men det ordnade alltid upp sig efter en tid. Åtminstone uppfattade jag det så. I många andra fall – t.ex. med kollegerna Konrad Marc-Wogau och Harald Ofstad – var det värre. Jag minns exempelvis hur Hedenius vid Anders Wedbergs begravning gick långa omvägar för att slippa komma i närheten av Ofstad. Jag tyckte det var beklämmande. Men förmodligen var det väl så att Hedenius sårbarhet och känslighet var något som hängde intimt ihop med hans begåvning och hans kreativitet. Svante Nordin uttrycker saken så, att Hedenius ”behövde tillskottet av adrenalin för att skriva”. Han fortsätter:

Men naturligtvis måste ilskan kanaliseras, behärskas, ingå förbund med skarp-sinnet, klarsynen, formuleringskonsten och det goda humöret. När det lyckades, som i striden om *Tro och vetande*, blev Hedenius en polemisk skriftställare på högsta nivå och vann mästerskap inom den konst som han själv hyllade, ”konsten att väcka förargelse”.

Jag tycker att detta är en bra och rättvisande beskrivning. Särskilt Hedenius formuleringskonst och goda humör är det som gör att hans bästa skrifter fortfarande är läsvärda.

LARS BERGSTRÖM

Från nytta till rättigheter. En politisk-filosofisk odysse

Stellan Welin

Daidalos 2003. 268 s. ISBN 91-7173-183-0

Detta är en bok om politisk filosofi med utflykter åt olika håll. Den handlar, liksom en stor del av vår politiska historia, om hur en rimlig politisk organisation ska kunna hindra oss från att slita varandra i stycken i privata religiösa, etniska och klassrelaterade stridigheter utan att samtidigt förkväva våra liv. Kort sagt: hur ska säkerhet och trygghet kunna förenas med frihet? (s. 8)

Så inleder Stellan Welin sin nyutkomna bok *Från nytta till rättigheter. En politisk-filosofisk odysse*. Här får vi stifta bekantskap med allt ifrån populationsaxiologiska och andra högst abstrakta tankegångar, till resonemang kring sådana praktiska problem som prostitution och organhandel. Att vi har att göra med en bok ”med utflykter åt olika håll” är med andra ord ingen överdrift.

Introduktionen i övrigt består av en, lätt värderande, lägesrapport över tillståndet i världen. Welin skriver att vi lever i en splittrad värld full av motsättningar och rövarkapitalism, att växthuseffekten bidrar till